

ЛІТЕРАТУРА

1. Буценко Л.М., Пирог Т.П. Біотехнологічні методи захисту рослин: підручник. К.: Видавництво Ліра-К, 2018. 346 с.
2. Дзюба І. Поет філософської думки (Сергій Кримський). *Слово і Час*. 2011. № 7. С. 4–15.
3. Кримський С. Б. Ранкові роздуми. Київ : Майстер. Біл., 2009. 120 с.
4. Масюк О. П., Глазунов В. В., Краснокутський О. В. Аксіологія: науково-методичний посібник для здобувачів ступеня доктор філософії зі спеціальності «Філософія» освітньо-наукової програми «Філософія». Запоріжжя : КСК-Альянс, 2024. 113 с.
5. Мельничук В. В. Ціннісна сутність природи в контексті розвитку соціальної держави (філософсько-релігійний аспект). *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 1. С. 12–16.
6. Шевчук С. Ціннісні аспекти ставлення людини до природи. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2017. № 10. С. 104–109.

Віктор ГРУШКО

*Кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
grushko.vs@gmail.com*

Сергій ГРУШКО

*Українська спілка художників комп'ютерної графіки,
Львів, Україна
sgi.hrushko@gmail.com*

КРИЗА РАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЗАГРОЗ ВІД ЕКСПОНЕНТНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ

Американський філософ Френсіс Фукуяма у 1992 році гучно заявив про кінець історії, яку здавалось би згодом заперечив бурхливий розвиток подальших подій, Однак багато тенденцій засвідчують про щонайменше невпинне наближення людства до моменту завершення нинішньої епохи. Аналіз виявлених закономірностей засвідчує, що є межі можливого розвитку існуючих тенденцій, до яких сучасна цивілізація швидко наближається [3].

Інформаційний вибух який переживає на сучасному етапі людство піддає помітній ерозії віру у раціональну картину світу, що абсолютно панувала тривалий час у суспільстві, дозволяючи ще донедавна людям з більшою чи меншою ефективністю встигати реагувати на потік викликів і проблем, які поставали перед ними. Однак інформаційна революція кінця ХХ століття радикально змінила існуючі реалії, різко ускладнила їх, а разом з цим і

можливість старими раціональними підходами вчасно осмислювати потік подій, змін, спрямованість трансформаційних процесів, що невпинно масштабуються. Разом з цим, зі зростаючою всепроникністю, машинні алгоритми, витісняють традиційні інститути, де ще важливу роль відіграє людський фактор в організації суспільства та прийнятті щораз більшої кількості рішень від яких залежить життя, на сьогодні вже мільярдів людей.

Раціональна логіка штучного інтелекту перевищуючи на нинішній час вже багато в чому своїми можливостями інтелектуальні спроможності людства, допомагає тим, хто ним озброївся, значно швидше і більш результативно досягати певних меркантильних чи політичних цілей. Однак успіхи в одних сферах, для обмеженого кола вигодоодержувачів одночасно актуалізовували проблему здатності широкого кола пересічних людей контролювати своє життя, залишатись господарями самих себе і свого майбутнього.

Максимізація раціональної організації зовнішніх аспектів життя людей у соціумі, парадоксальним чином радикально збільшує ірраціональність і непередбачуваність наслідків від втрати індивідуами можливостей реалізовувати повсякчас свою особисту свободу вибору. Алгоритмізована інформаційними машинами дійсність доводить зовнішні форми до певного ідеалу і водночас нівелює внутрішній смисловий бік життя людей [4]. Інформаційні технології дозволяють відточувати дії доводячи їх до певних ідеальних рефлексорних реакцій, знижуючи при цьому потребу думати, необхідність осмислювати суть і спрямованість існуючої динаміки.

Водночас ідеально відточена раціональність дій, при поступовому звуженні можливостей у людей формувати і реалізовувати, вільні від нав'язаних зовнішнім світом власні цілі і прагнення, стають причиною їх знеособлення та наростання смислової кризи у їх житті. Машина здатна визначити найефективніший шлях і спосіб досягнення наймасштабніших вузькопрофільних цілей, але не в її компетенції якісний ріст людей від істот, що обмежується прагненням задовольняти свої базові потреби до осіб націлених на свій неповторний шлях розкриття свого, несхожого на інші, внутрішнього потенціалу, без чого неможливе відчуття досягнення ними зрілості як особистостей, повноти свого життя і досягнення ними щастя.

Математичні алгоритми інформаційних машин детермінують життя людей, закріплюючи у масовій свідомості панування фатуму, року, долі, фактично повертаючи їх на кілька тисячоліть назад. Таким чином еволюція зовнішніх форм, під впливом науково-технічного прогресу стала причиною інволюції людей як особистостей, здатних робити свій вільний вибір, незалежний від диктату зовнішніх факторів, де панують чужі для кожного, чийсь егоїстичні інтереси. В основі цих інтересів, як підмітив Нікколо Мак'явеллі, – чиясь

жадоба влади і багатства [2]. Не всі звичайно люди одержимі цими пристрастями, однак не високодуховні, шляхетні люди протягом більшого відрізка історії людства, формують панівні правила соціальної взаємодії. Разом з цим раціоналістичний цинізм до останнього часу не мав можливості набути тотальної всеохопності. Саме завдяки інформаційним технологіям відкрилась можливість стандартизувати і максимально поширити як норму машинні алгоритми, як чи не єдиний загальноприйнятніший порядок, для все ширшого переліку різновидів соціальної взаємодії. Процес конструювання реальності все більше перекладається на машину, адже зростаючий вал інформації невпинно ускладнює пересічній людині розуміння сенсу і кінцевої мети масштабування процесу втягування індивідів у гонитву кожного за збільшенням власної успішності, особливо за умов коли більшість приречена її досягнути, оскільки владних посад обмаль і ресурсів на планеті недостатньо для досягнення усіма високих матеріальних стандартів свого життя.

Паралельно з інформаційним перевантаженням людей, їх почуття і здатність до емпатії атрофуються, тому що запит на них невпинно падає, оскільки пропускати через власні переживання зростаючий калейдоскоп щораз нової інформації все складніше. Інформації стає у суспільстві повсякчас більше, а розуміння того куди прямує людство все менше. Швидке зростання кількості інформації, у свою чергу, це лише часткове відображення складних процесів які розвиваються у різних сферах життя соціуму, що спрямовують людство у все менш контрольоване людьми майбутнє.

Фразеологізм «ідеальний шторм» набув поширення після публікації однойменної книги німецького письменника і культуролога Дірка Райнгардта і почав використовуватись для позначення особливо складних ситуацій у різних сферах суспільного життя. У той же час, жодна, навіть найскладніша криза, яку після входження в обіг цієї ємкої за своїм змістом метафори, ще не набувала достатніх масштабів, щоб вона могла б похитнути звичні для людей спосіб життя, мислення, форми самореалізації, панівні системи цінностей, ідеалів, пріоритетів. Аналіз негативних тенденцій, які з прискоренням розвиваються на планеті, охоплюючи ледь не всі сфери життя людей у нинішній час, засвідчують, що проблеми нагромаджуються помітно швидше ніж здатність, як існуючих інститутів суспільства вчасно на них реагувати, так і соціуму встигати осмислювати виклики, що постають перед ним.

Стає все більш очевидно, що попереду людство очікує досягнення відразу низки піків ескалації деструктивних процесів, які тривалий час нарастають за експонентою, перевищення яких, в силу обмежених можливостей планети, несе вже екзистенційні загрози для всіх [3].

Серед виявлених закономірностей, які динамічно розгортаються, в рамках, очевидних меж свого розвитку, визначених ємністю планети, котрі навряд чи вдасться швидко помітно загальмувати і тим більше зупинити, слід виділити: економічне зростання; вичерпання ресурсів і їх здорожчання до непідйомних цін, а разом з цим на їжу; деградація довкілля; неконтрольований ріст міграції некваліфікованих людей з бідних країн у високорозвинуті, для більшості з яких немає роботи; загострення конкурентної боротьби між окремими людьми, спільнотами і різними соціально-економічними структурами за засоби виживання; ескалація міжнародних конфліктів аж до реальної загрози війни всіх проти всіх. При цьому соціальні контрасти продовжують зростати, у результаті чого формуються ледь не певні касти, люди в яких на сьогодні живуть життям яке все менше має спільного із способом існування в інших соціальних стратах.

Паралельно з цим науково-технічний прогрес також підходить впритул до певної межі, після досягнення якої людству загрожує втрата здатності контролювати процеси на планеті. У першу чергу це стосується бурхливого розвитку штучного інтелекту, неконтрольовані можливості якого спроможні нести невідомі досі загрози людству. Цілком очевидно, що вже близький час коли соціальну стратифікацію помітно ускладнить прагнення удосконалення людьми себе за допомогою досягнень науково-технічного прогресу [5].

Всі цивілізації рано чи пізно припиняють своє існування і тому навряд чи слід сподіватись, що вдасться зберегти від занепаду і нинішню. Важливо, щоб сучасна цивілізація, породжена раціоналістичними ідеями Прсвітництва, гинучи, не поховала під своїми руїнами людство. Для чого вже сьогодні слід переорієнтовувати як людей на альтернативні варіанти їх самореалізації і самоствердження, так і суспільство на досягнення безпечніших для себе цілей, наповнення життя людей і людства в цілому смислами, які утверджуватимуть життя, а не нестимуть загрозу самого його існування. Головним фактором, що спричинює надшвидке підвищення ризикогенності у сучасному соціумі є панування у суспільстві раціонального особистого (егоїстичного) інтересу: для верхів у формі нагромадження багатства і концентрації влади, а для низів – задоволення споживацьких запитів та гедоністичних прагнень [1].

Сумарно нічим необмежені запити людей в масштабах планети стали причиною формування багатьох експонетних процесів, які і наближають людство до небезпечної межі. Інерцію, яка розвивалась сотні років і на сьогодні вже втягнула в себе мільярди людей навряд чи є можливість швидко зупинити і недопустити тих чи інших деструктивних наслідків, однак є ще можливість закласти основи альтернативної системи, яка б націлювала представників *Homo sapiens* на забезпечення балансів інтересів кожного та збереження природи, як

джерела ресурсів та середовища життя. Щоб у момент руйнування існуючої цивілізації вже існували осередки нових форм організації життя людей, що не нестимуть екзистенційних загроз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушків Б., Грушко В., Грушко С. Максимізація особистої вигоди як джерело експонентного зростання економіки та причина збільшення загроз. Галицький економічний вісник. 2024. Том 91. № 6. С. 29-39.
2. Мак'явеллі Нікколо. Флорентійські хроніки; Державець / пер. з італ. А, Перепаді. Харків: Фоліо, 2007. 511 с.
3. Медоуз Дон., Рандерс Й., Медоуз Ден. Межі зростання. 30 років потому / пер. з англ. К. Гуменюк, О. Кендзіор. К.: Пабулум. 2018. 464 с.
4. Седлачек Т. Економіка добра і зла / пер. з чес. Т.Окопна. Львів: Видавництво Старого Лева, 2017. 520 с.
5. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього / пер. з англ. Я. Лебеденко. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля. 2018. 544 с.

Наталія САРАЙ

*Кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
nsaray@ukr.net*

Ростислав СМІРНОВ

*Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
rossmirnov123@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Четвертий рік поспіль в Україні триває війна. Криза, зумовлена воєнними діями, торкнулася усіх сфер суспільного життя, однак вітчизняний бізнес зазнав чи не найбільших випробувань. Незважаючи на складні економічні й політичні умови, підприємці швидко адаптувалися до нових реалій та продовжують працювати, відновлюючи українську економіку. Саме завдяки функціонуванню суб'єктів бізнесу поповнюється державний бюджет податковими надходженнями, створюються робочі місця, здійснюється виробництво, задовольняються потреби споживачів товарами та послугами. Нині представники вітчизняного бізнесу стоять на захисті економічної безпеки нашої держави, тому нагальною проблемою для уряду є формування сприятливого